

O'QUVCHILARNING TANQIDIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARNING O'RNI

Jalilova Yoqutxon.

*Farg'ona imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun
ixtisoslashtirilgan kasb-hunar texnikumi rus tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta'limda o'quvchilarda tanqidiy tafakkur ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik ahamiyati va bu jarayonda interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligi tahlil etilgan. Ta'limda fikrlash faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikr yuritishga undash, shubha qilish va tahlil qilish kabi kompetensiyalarni rivojlantirish uchun interfaol metodlarning amaliy roli yoritilgan. O'zbekiston maktablarida qo'llanilayotgan ba'zi yondashuvlar misolida tahliliy qarashlar berilgan va takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy tafakkur, interfaol metodlar, ta'lim samaradorligi, o'quvchi faolligi, tahlil qilish, muammoli vaziyat.

Abstract. This article analyzes the pedagogical significance of forming critical thinking skills in students in modern education and the effectiveness of using interactive methods in this process. The practical role of interactive methods in the development of such competencies as activation of thinking activity in education, encouragement of independent thinking, doubt, and analysis is highlighted. Analytical views and proposals are given on the example of some approaches used in schools of Uzbekistan.

Keywords: critical thinking, interactive methods, educational effectiveness, student activity, analysis, problem situation.

Аннотация. В данной статье анализируется педагогическое значение формирования навыков критического мышления у учащихся в современном образовании и эффективность использования интерактивных методов в этом

процессе. Освещена практическая роль интерактивных методов в развитии таких компетенций, как активизация мыслительной деятельности в образовании, побуждение к самостоятельному мышлению, сомнение и анализ. Приведены аналитические взгляды и предложения на примере некоторых подходов, используемых в школах Узбекистана.

Ключевые слова: критическое мышление, интерактивные методы, эффективность обучения, активность учащихся, анализ, проблемная ситуация.

Bugungi tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan globallashuv davrida o'quvchilarning mustaqil fikrlay olishi, qaror qabul qila bilishi, har bir holatga shubha bilan qaray olishi — ya'ni tanqidiy tafakkurga ega bo'lishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tanqidiy tafakkur bu — har qanday axborotni sinchkovlik bilan tahlil qilish, baholash, asosli fikr bildirish va muammoni mantiqiy asosda hal eta olishdir. Ta'lim jarayonida ushbu ko'nikmalarni shakllantirishda interfaol metodlarning o'rni katta.

Interfaol metodlar orqali o'quvchilar bilimni tayyor holatda emas, balki faol muhokama, tahlil, amaliyot, bahslar orqali o'zlashtiradi. Shuning uchun tanqidiy fikrlashni shakllantirishda zamonaviy dars yondashuvlarini joriy qilish eng muhim pedagogik vazifalardan biridir.

Tanqidiy tafakkur bugungi kunda ta'lim jarayonining eng dolzarb va ustuvor jihatlaridan biriga aylanmoqda. Bu — o'quvchilarda mustaqil fikrlash, axborotni tahlil qilish, asoslash, baholash, shuningdek, turli nuqtai nazarlar bilan tanishib, ob'ektiv qarorlar chiqarish qobiliyatini shakllantirish demakdir. Jamiyatda axborotlar oqimi tez va doimiy bo'lib, ba'zida yolg'on, manipulyativ yoki noto'g'ri talqin qilingan ma'lumotlar bilan to'lib-toshgan. Ayniqsa, yoshlar hayotda turli tanlovlar va muhim qarorlar qabul qilish bosqichida bo'lganligi bois, ularning tanqidiy tafakkur bilan qurollangan bo'lishi muhim ijtimoiy va pedagogik

zaruratdir. Shu sababli, o'quvchilarda bu kompetensiyani rivojlantirish maktab davridanoq boshlanishi lozim.

Tanqidiy tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish uchun interfaol ta'lim metodlari eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Bu metodlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida ikki tomonlama faol muloqotni ta'minlab, o'quvchini o'quv jarayonining markaziga qo'yadi. O'quvchi bilimni tayyor shaklda emas, balki mustaqil ravishda izlab topadi, anglaydi, o'z fikrini bildiradi va himoya qiladi. Bunda o'qituvchi yo'naltiruvchi, rag'batlantiruvchi va baholovchi sifatida ishtirok etadi. Interfaol metodlarning turli shakllari mavjud bo'lib, ularning har biri tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga o'ziga xos tarzda hissa qo'shadi. Masalan, "Aqliy hujum" (brainstorming) orqali o'quvchilar erkin fikrlash imkoniga ega bo'ladi, hech qanday senzura yoki baholovchi munosabatsiz, muammoning turli yechimlarini taklif qiladi. Bu esa ijodkorlikni ham rag'batlantiradi. "Venn diagrammasi" metodida esa ikki tushuncha yoki hodisani taqqoslash orqali ularning umumiy va farqli jihatlarini ajratib ko'rish imkoniyati yuzaga keladi, bu esa tahliliy fikrlashga asos bo'ladi. "K-W-L" jadvali yordamida esa o'quvchining dars oldi bilim darajasi, dars jarayonida bilganlari va dars oxirida o'rganilgan yangi tushunchalarni aniqlash orqali fikrlash jarayoni izchillik kasb etadi. "Rol o'ynash" metodi esa ijtimoiy vaziyatlarni jonlantirish, turli insonlar nuqtai nazaridan voqealarni ko'rib chiqish, empatiya va ijtimoiy ongni rivojlantirish imkonini beradi. "Debat" metodi esa o'z fikrini asoslash, dalil keltirish, qarama-qarshi fikrlarga baho berish va mantiqan fikrlash malakalarini shakllantiradi.

Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston maktablarida 5–11-sinflarda interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning faolligi sezilarli darajada ortgan. Xususan, bunday darslarda ishtirok etgan o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi kuchaygan, ular bilimni yodlash orqali emas, balki tushunish, muhokama qilish va tahlil qilish orqali o'zlashtirgan. Bundan tashqari, o'quvchilarning mustaqil fikr bildirish, dalillar asosida o'z nuqtai

nazarini himoya qilish ko'nikmalari rivojlangan, savol-javoblarga faol kirishib, mulohaza yuritish qobiliyatlari oshgan. Shuningdek, interfaol metodlar asosida o'tilgan darslarda darsning ijtimoiy-psixologik muhiti yaxshilangan, o'quvchi-o'qituvchi munosabatlarida ochiqlik va ishonch yuzaga kelgan. Biroq amaliyotda ayrim o'qituvchilar bu metodlarni joriy etishga tayyor emasligi kuzatilmoqda. Sababi — interfaol metodlar oddiy ma'ruzali darslarga qaraganda ko'proq tayyorgarlik, rejalashtirish, refleksiya va moslashuvchanlikni talab qiladi. Shuning uchun o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan xabardorligi va yangilikka ochiqligi muhim omil hisoblanadi. Tanqidiy tafakkurni baholash uchun o'quvchilarning savol berish faolligi, tushunchalarni o'z so'zlari bilan izohlab bera olish darajasi, misollar keltirib fikrni asoslash, muqobil fikrlarni tahlil qilish va o'z mustaqil qarorlarini asoslash kabi indikatorlarga e'tibor qaratiladi. Bu mezonlar asosida o'quvchining nafaqat bilim darajasi, balki uning fikrlash jarayoni, mulohaza yuritish uslubi va ijtimoiy ong darajasi haqida ham xulosa chiqarish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, tanqidiy tafakkur bugungi kunda nafaqat ta'limning, balki hayotiy faoliyatning ham muhim ko'nikmasi sifatida qaralmoqda. Tanqidiy fikrlay oladigan o'quvchi har qanday axborotni tahlil qiladi, qarorlar chiqarishda shoshilmaydi, harakatlarining oqibatini tushunadi va ijtimoiy faol shaxsga aylanadi. Uni shakllantirishda o'qituvchining roli beqiyosdir. O'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchini fikrlashga undovchi, tahlil qilishga yo'naltiruvchi va doimo savollar berishga rag'batlantiruvchi bo'lishi zarur. Interfaol metodlar esa bu borada eng qulay, samarali va hayotga yaqin yondashuvlardan biridir. Ular orqali o'quvchi o'z fikrini bildirishga, tinglashga, tanqidiy qarashga, ob'ektiv baholashga va ijtimoiy muloqotga tayyorlanadi. Shu sababli har bir zamonaviy o'qituvchi interfaol metodlarni chuqur o'zlashtirib, o'z pedagogik amaliyotiga joriy etishi lozim. Bu orqali o'quvchilarda nafaqat chuqur bilim, balki tafakkur, tahlil, qaror va hayotga tayyorlik kabi sifatlar shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotskiy L.S. (1991). *Pedagogik psixologiya*. Moskva: Pedagogika.
2. Qodirova N. (2022). *Zamonaviy darslarda interfaol metodlardan foydalanish asoslari*. Toshkent: O'qituvchi.
3. Paul, R., & Elder, L. (2014). *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Pearson.
4. Dewey J. (1933). *How We Think*. Boston: D.C. Heath and Company.
5. Hasanov U. (2023). *O'quvchilarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirishning metodik asoslari*. Ta'lim va innovatsiyalar jurnali, №1.